

† STEFAN L. KOSTOV

Kadarkoli me je v zadnjih petih letih pot zanesla v Sofijo, sem ga redno obiskoval. Običajno sem ga našel v starem poslopju bolgarskega narodnega etnografskega muzeja, na trgu, kjer se dviga ponosni spomenik carja Osvoboditelja. V malem kabinetu, prenatrpanem s knjigami in še nerazstavljenimi etnografskimi predmeti, sva srebala izvrstno črno kavo, pušila cigarete ter kramljala o njegovih prijateljih iz Jugoslavije. Mnogo jih je imel: starešje še iz predvojne dobe, mlajše iz povojne . . .

Zadnjič sva se viela lani mesca junija, ko je bila v Sofiji razstava jugoslovenske knjige. Težko je že premagoval stopnice do svojega kabineta, še težje je dihal. Vendar svoje priljubljene cigarete ni opustil. Komaj se je vsedel za mizo in pozvonil slugi, da prinese »dve črni — najboljši«, že so se mu vili izpod košatih črnih brk gosti oblaki dišečega dima. In med razgovorom je v sklenjeni verigi sledila prvi cigareti druga, tretja, četrta . . .

Nekaj dni pozneje sem ga našel v družbi njegovega najboljšega prijatelja, slikarja Aleksandra Božinova, v restavraciji hotela »Slavjanska Beseda«. Povabil me je, naj prisedem. Pri čaši odličnega vina je obujal svoje spomine na Slovenijo in Slovence, ki jih je dobro poznal in od srca ljubil. Pred »veliko« vojno je bil celo pod Triglavom. Rad bi bil že večkrat ponovno prišel med nas, pa je vedno prišlo kaj vmes. Ko so v ljubljanski drami vprizorili njegovega »Goljemanova«, bi bil prav gotovo prišel v Ljubljano, a ni prejel vabila, ki se je nekje izgubilo. Šele iz časopisov je zvedel za predstavo.

Bilo je že pozno, ko smo se pred hotelom poslavljali. »Pozdravi prijatelje in poved jim, če se mi zdravje izboljša, se vidimo na razstavi bolgarske knjige v Ljubljani. Zravstvuj!«, mi je rekel, krepko stisnil roko in odšel z Božinovim proti gledališču.

Gledal sem za njim ko je izginil za vogalom finančnega ministarstva, sem poslušal odmev njegovih korakov ter udarce palice, ob

STEFAN L. KOSTOV

katero se je opiral. Poslušal sem, dokler ni odmev zamrl v gluhi noči . . .

Ali bo res prišel v Ljubljano? Ali ga bom sploh še kedaj videl? Nisem in ne bom ga več!

Tri mesece pozneje sem, sredi največjega dela za razstavo bolgarske knjige v Ljubljani, prejel nepričakovano obvestilo, da je Stefan L. Kostov, bolgarski pisatelj in etnograf, 27. septembra 1939 umrl. Prokopali so ga naslednjega dne; v mrtvaškem sprevodu skozi sofijske ulice pa so poleg carjevega odposlanca in prosvetnega ministra korakali najvidnejši bolgarski javni delavci iz vrst znanstvenikov, literatov, politikov, novinarjev i dr.

Stefan Lazarov Kostov se je rodil 30. marca 1879. leta v Sofiji, kjer je tudi končal osnovno, srenjo in visoko šolo. Na univerzi je diplomiral iz slovanske filologije ter postal naprej srednješolski profesor, nato pa kustos in pozneje direktor narodnega etnografskega muzeja v Sofiji. Kot tak se je pri svojem znanstvenem delu popolnoma posvetil študiju bolgarskega folklorja. Napisal je vrsto študij in razprav o bolgarskih narodnih nošah in vezeninah ter objavil mnogo narodnega blaga. Izdal je album bolgarskih narodnih vezenin v dveh delih (»Blgarski narodni ševici«, I. del 1914, II. del 1925); njegova najbolj znana znanstvena dela pa so: Naglavne rute (»Sokai«, 1921), Amuleti proti urokom (»Amuleti protiv uroki«, 1921), Makedonske brisače in naglavne rute (»Makedonski ubrusi i sokai«, 1925), Sofijska noša (»Sofijska nosija«, 1927), Trnska noša (»Trnska nosija«, 1929), Belodreškovci v severozapadni Bolgariji (»Bêlodreškovci v severozapadna Blgarija«, 1932), Vaško življenje in umetnost v okolici Sofije (»Selski bit i izkustvo v Sofijsko«, 1935) i dr.

Bolj kot znanstvenik pa je bil pokojni St. L. Kostov v Jugoslaviji znan kot bolgarski pisatelj, prvenstveno komediograf, ki se ga je upravičeno prijel vzdevek: bolgarski Nušič. Napisal je vrsto humoresk in feljtonov, nad deset komedij in veseloiger ter dramo »Simeon«. Pisal je že pred svetovno vojno, vendar si je pridobil sloves najboljšega bolgarskega dramskega pisca šele v prvem desetletju po svetovni vojni. Bil je edini bolgarski gledališki avtor, ki je znal mojstersko prilagoditi svoje igre vsem zahtevam odra. Nekatere njegovih komedij so bile prevedene tudi v tuje jezike ter uprizorjene v Bukarešti, Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Brnu, Pragi in drugod. Njegov »Goljemanov« (v slovenščino prevel Rasto Pustoslavšek) je bil z velikim uspehom uprizorjen v ljubljanski drami, »Zlati rudnik« (prevel Jan Šedivy) v mariborskem gledališču, izvrstno satiro zadnjega njegovega dela »Komediya brez imena« (prevel Ve-

koslav Bučar), pa bo slovenska javnost videla verjetno še letošnjo jesen.

Bolgarski gledališki publiki se je St. L. Kostov prvič predstavil leta 1914., ko je bila v sofijskem narodnem gledališču vprizorjena njegova štiridejanska komedija »Sovražnica mož« (»Mažemrazka«). Delo je zelo pamfletno ter nima umetniške vrednosti.

Druga njegova komedija v štirih dejanjih »Zlati rudnik« (»Zlatnata mina«) iz leta 1926. pa že spada med boljše bolgarske komedije, ki si je tudi utrla pot v inozemstvo. Snov za njo je Kostov črpal iz pohlepa propalih inteligentov po naglem bogastvu: Penzionist Hadžijev je našel rudnik zlata. Radi domišljene nagle obogatitve radzre zaroko svoje hčerke Miče z učiteljem Ljubenovim; neumno troši svoje prihranke in začne celo razuzdano živeti. Tuj inženjer dožene, da v rudniku ni zlata. Vsa družina je obupana, saj ni porabila za investicije samo svojega denarja, temveč se je celo zadolžila. V tem trenutku se pojavi Ljubenov. Sprejmejo ga kot rešitelja ter mu obljubijo Mičo za ženo. — Komedija ima karakteristične osebe ter je polna duhovitih intrig in vedrega humora.

Znaten napredek napram prvim dvem komedijam predstavlja tridejanka »Goljemanov« (»Golemanov«, 1928), ki je mehka satira ministeriabilizma ne samo v bolgarskem, ampak v balkanskem politično-strankarskem življenju sploh. Snov je čisto preprosta: Narodni poslanec Goljemanov silno želi postati minister. Komaj se mu želja izpolni, vlada pade. Okrog tega glavnega dejanja pa so še druga: dvorjenje Čevdarova Goljemanovi hčerki Vjeni, Ljubezen med Vjeno in Kirčevim ter Ljubomirom in Nadko. — Osebe, zlasti Goljemanov, so živo risane.

Ne brez gotove tendence predstavlja Kostov v tridejanski veseleigri »Morska bolezen« (»Morska bolest«, 1929) vesele doživljaje pri letovanju na morju. Na vesel način prikazuje zaljubljenost oženjenega moža v omoženo ženo ter zapravljanje denarja na ruleti. Obenem pa biča tiste zadružne delavce, ki se navdušujejo za zadružno delo za to, da lahko za nepotrebne stvari razsipavajo zadružna sredstva.

V petdejanski komediji »Kobilice« (»Skakalci«, 1931) prikazuje podkupljive uradnike in nadležne goste, ki znajo nesramno izrabljati tovarno Prodanova. Dejanje je prepleteno z lahkimi ljubavnimi zapletljaji, podkupovanji brezvestnih uradnikov ter raznimi nespornizmi. — V tridejanki »Novo pristanišče« (»Novoto pristanište«, 1931) pa riše lahko moralo nekega ministra, ki se končno oženi z eno izmed

svojih ljubic. Poleg osebnih intrig, je prikazana slika partizanstva, ki izkorišča službe za svoje sorodnike in osebne interese.

»Čarovnik« (»Vražalec«, 1932) je komedija v štirih dejanjih. V njej Kostov razkriva goljufije fotografa Manča Vagardžijeva, ki je nalagal vaščane, da bo ponarejal denar. V ta namen je ustanovil zadrugo ter se zaročil z županovo hčerjo. Da bi kmete prepričal o koristi svojega podjetja, se je preoblekel v cigana ter prerokoval naivnim vaščanom veliko bogastvo; pri tem jih je dobro oskubel. Goljufija pride na dan, nakar zapro njega in njegove sotrudnike.

Istega leta kakor »Čarovnika« je Kostov napisal tridejansko komedijo »Čl. 223«, v kateri se norčuje iz kinomanije sodobnih mladih deklet, ki sanjajo o karijeri filmskih zvezd. Donka in Milka norite za kinom. Neki večer gre Milka v kino s sinom bogataša Bubarova. Njen oče in obupani uradnik Gunčev si izmisli, da bosta obogatela, če Milkin oče toži radi prevare in razžaljenja časti. Nakana pa se ni posrečila.

Zadnjo svojo komedijo je Kostov napisal leta 1938 skupno z Aleksandrom Božinovim ter jo krstil »Komedijska brez imena v petih slikah« (»Komedijska brez ime v pet kartini«). Snov je vzeta iz življenja advokata, ki je pri vsakih volitvah kandidiral na protivladni listi, vedno propadel in obubožal, dokler ni končno opozicija zmagala, bil izvoljen in postal celo minister. Kot tak se je kmalu materialno opomogel, svojo hčer je spravil »pod streho« in njegovi družini s sorodniki vred se je dobro godilo, dokler ni moral zopet v opozicijo.

Drami je Kostov napisal samo dve, ki sta obe tridejanki. Verzificirana zgodovinska drama »Simeon« je nastala v času jubilejnih slavnosti v proslavo tisočletnice smrti velikega bolgarskega carja Simeona (893—927); v tisku pa je izšla leta 1929. V njej je dramatiziran Vladimirjev prevrat in začetek Simeonovega carjevanja. Vladimir (889—893) je orisan z vsemi negativnimi lastnostmi, ki mu jemljejo pravico voditi borbo v imenu neke ideje. Konflikt med poganstvom in krščanstvom ni dramatično izjasnjen. Za zunanjo dramo razkriva avtor samozatajevanje in žrtve žene zaljubljenega moža. S tem se staromodnost igrokaza osvežuje in dobiva bolj sodoben značaj.

Medtem ko se v »Simeonu« Kostov opira na zgodovino, rešuje v drami »Ona in obadva« (»Tja i dvamata«, 1929) psihološki problem: Pisatelj Zaprianov se zaljubi v Ano, katere mož je v vojni. Ta se vrne s fronte kot invalid. Problem za ženo, ki se mora odločiti za enega ali drugega, je rešen kakor pri Ibsenu v »Morski ženi«. Ana

ostaje pri svojem možu — invalidu. — V tej drami je Kostov v gotovih trenutkih zelo močan, zlasti, ko mora Ana izreči odločilno besedo.

Poleg navedenih gledaliških del je Kostov izdal še zbirko enodejank pod naslovom »Radi velikega razuma« (»Ot mnogo um«) ter knjigo humorističnih pripovedk »Carska svatba«. Zadnja leta je prevedel v bolgarščino več Nušičevih del, ki so bila z velikimi uspehom vprizorjena na bolgarskih odrih, nasprotno pa je Nušič prevzel skoraj vsa dela Kostova v srbsščino. Stefan L. Kostov in Branislav Nušić sta bila intimna prijatelja, a tudi kot pisatelja izredno sorodna tako po načinu pisanja, kakor po snovi, ki sta jo obdelovala.

Za svoja znanstvena dela je bil rajnki Kostov odlikovan z dopisnim članstvom bolgarske akademije znanosti. Kot pisatelj pa je bil član bolgarske pisateljske zveze in PEN-kluba, katerega mednarodnih kongresov se je večkrat udeležil.

Ko zaključujem te skromne vrstice, napisane v spomin velikega bolgarskega prijatelja Slovencev in Jugoslavije, etnografa in pisatelja, želim samo, da bi imeli Slovenci čim večkrat priliko videti na svojih odrih dela pokojnega Kostova. S tem mu bomo postavili najlepši spomenik hvaležnosti za ljubezen, ki jo je gojil do naših krajev in naših ljudi.

Vekoslav Bučar.
